

Eigen schuld?

De serie 'Verkenningen' omvat studies die in het kader van de werkzaamheden van de WRR tot stand zijn gekomen en naar zijn oordeel van zodanige kwaliteit en betekenis zijn dat publicatie gewenst is. De verantwoordelijkheid voor de inhoud en de ingenomen standpunten berust bij de auteurs.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
Buitenhof 34
Postbus 20004
2500 EA Den Haag
Telefoon 070-356 46 00
Email info@wrr.nl
Website www.wrr.nl

Eigen schuld?

EEN GEDRAGSWETENSCHAPPELIJK
PERSPECTIEF OP PROBLEMATISCHE
SCHULDEN

Will Tiemeijer

Rapporten aan de Regering vanaf nr. 68 zijn verkrijgbaar in de boekhandel of via Amsterdam University Press (www.aup.nl).
Alle *Rapporten aan de Regering* en publicaties in de reeksen *Verkenningen*, *Working Papers* en *Policy Briefs* zijn beschikbaar via www.wrr.nl.

Vormgeving binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Figuren en tabellen: Textcetera, Den Haag
Foto cover: ANP
Foto geldloket Amersfoort: Cees Wouda

ISBN 9789462984233
e-ISBN 9789048534821 (pdf)
NUR 759 / 775

© WRR/Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam 2016

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

INHOUD

Samenvatting	7
Ten geleide	11
1 Inleiding	13
2 Feiten en cijfers	19
2.1 Hoeveel mensen zitten in financiële problemen?	19
2.2 Waarom komt iemand in financiële problemen?	22
2.3 Conclusie	24
3 Een moeilijke opgave	27
3.1 Complexiteit	27
3.2 Van kwaad tot erger: onder de beslagvrije voet	31
3.3 Schuldhulpverlening	35
3.4 Conclusie	37
4 De psychologie van financieel gedrag en schulden	41
4.1 Persoonlijkheid	41
4.2 Overtuigingen	47
4.3 Belasting en stress	49
4.4 Conclusie	52
5 Voorkomen van problematische schulden	59
5.1 Strategie 1: financiële educatie en training	59
5.2 Strategie 2: vroegsignalering	60
5.3 Conclusie	63
6 Drie beleidsrichtingen	67
6.1 Eigen schuld...?	67
6.2 Verdisconteren van het ‘menselijk tekort’	69
6.3 Slimmer inrichten van financiële keuzes	70
6.4 Eerder contact	73
6.5 Zoveel mogelijk vooraf toetsen op afloscapaciteit	75
6.6 Papier versus praktijk	77

Literatuur	81
Bijlage I Geraadpleegde personen	87
Bijlage II Verantwoording survey	89

SAMENVATTING

Steeds meer mensen hebben problematische schulden. Het probleem komt in alle lagen van de bevolking voor. Bovendien gebeurt het geregeld dat mensen als gevolg van hun schulden onder het bestaansminimum komen.

In deze Verkenning wordt de schuldenproblematiek bekeken vanuit een gedragswetenschappelijk perspectief. Centraal staat de vraag welke rol niet-cognitieve mentale kenmerken en vermogens spelen in deze problematiek en wat derhalve geschikte beleidsrichtingen zijn om problematische schulden tegen te gaan. Kort samengevat is onze conclusie dat de overheid te hoge verwachtingen heeft van de financiële zelfredzaamheid van burgers. Voor veel mensen zijn de regels te ingewikkeld, en bovendien wordt te weinig rekening gehouden met de psychologie van mensen.

DE OPGAVE

Voor nogal wat burgers is financiële zelfredzaamheid niet eenvoudig. Zij moeten hun weg zien te vinden in diverse inkomens- en ondersteuningsregelingen. Als er serieuze schulden ontstaan, neemt de complexiteit bovendien exponentieel toe. Er kan een ware *run* op de schuldenaar ontstaan, waarbij elke schuldeiser voor zich probeert zoveel mogelijk geld terug te halen, daarbij soms ontoelaatbare druk uitoefent, en niet zelden de incasso-activiteiten van de ander doorkruist. Dat vergt veel van schuldenaren. Niet alleen moeten ze in staat zijn alle relevante informatie te begrijpen en overzicht te houden, ook wordt een groot beroep gedaan op hun alertheid, zelfcontrole en stressbestendigheid. Lang niet iedereen is daartoe altijd voldoende in staat. Dat is één van de redenen waarom geregeld mensen onder de beslagvrije voet geraten.

NON-COGNITIEVE FACTOREN

Niet alleen cognitieve capaciteiten zijn van belang voor financiële zelfredzaamheid, ook persoonlijkheid speelt een belangrijke rol, zo blijkt uit deze Verkenning. Zowel de wetenschappelijke literatuur als eigen WRR-onderzoek laten zien dat mensen met een vermijdend karakter en mensen met weinig zelfcontrole groter kans lopen op financiële problemen. Ze zijn eerder geneigd problemen te ontkennen, teveel uit te geven en niet op tijd maatregelen te nemen. Deze persoonlijkheidskenmerken zijn voor een deel erfelijk bepaald. Sommige mensen hebben dus ‘van nature’ meer kans op financiële problemen dan anderen.

Ook blijkt uit onderzoek dat stress en armoede een negatieve invloed hebben. Als gevolg van stress en armoede denken mensen minder lang over beslissingen na, laten zij zich sterker leiden door de acute problemen van het moment, en neemt hun zelfcontrole af. Problematische schulden zijn natuurlijk bij uitstek een

bron van stress. Dus juist op het moment dat het extra belangrijk is geen domme dingen te doen, gaan psychologische mechanismen spelen die het moeilijker maken verstandige financiële besluiten te nemen en de lange termijn voor ogen te houden. Zo kan een neerwaartse spiraal ontstaan.

EIGEN SCHULD?

Dit alles roept de vraag op of problematische schulden ook altijd geheel ‘eigen schuld’ zijn. Volgens deze Verkenning moet ‘eigen verantwoordelijkheid’ het uitgangspunt blijven. Wel moeten we in ons oordeel meewegen dat het burgers soms erg moeilijk wordt gemaakt om die verantwoordelijkheid ook waar te maken, dat niet iedereen in gelijke mate beschikt over de daartoe vereiste mentale kenmerken en vermogens, en dat psychologische mechanismen de zaken nog eens kunnen bemoeilijken.

FINANCIËLE EDUCATIE

Het is zeer de vraag of men de financiële zelfredzaamheid van volwassenen kan vergroten door middel van financiële educatie. Hiernaar is nog weinig gedegen onderzoek gedaan, maar het onderzoek dat er is, wijst uit dat educatie die zich beperkt tot overdracht van informatie en kennis vrijwel geen effect heeft. Mogelijk heeft financiële educatie wél effect als daarin ook aandacht wordt besteed aan non-cognitieve factoren zoals motivatie en geloof in eigen kunnen. Dit zou nader onderzocht moeten worden.

BELEIDSRICHTINGEN

In deze Verkenning pleiten we voor een beter ontwerp van regels en instituties – een ontwerp dat minder is gebaseerd op hoe mensen zich *zouden moeten* gedragen en meer op hoe zij zich *feitelijk* gedragen. Momenteel kunnen ook mensen die goedwillend zijn lelijk in financiële problemen komen als ze even niet opletten, niet op tijd aan de bel trekken, niet alle regelingen kennen en begrijpen, of door alle stress moeite hebben helder te blijven denken en gecontroleerd te handelen. Een slim ontwerp van regels en instituties houdt meer rekening met dit ‘menselijk tekort’. We schetsen hiertoe drie beleidsrichtingen:

- probeer allereerst te voorkomen dat mensen nodeloos in financiële problemen komen door keuzes zo in te richten dat mensen relatief makkelijk zullen uitkomen bij de optie die voor hun financiële situatie waarschijnlijk het beste is. Dat kan bijvoorbeeld door het aanbieden van goede *default*-opties bij financiële keuzes;
- als mensen toch problematische schulden (dreigen te) ontwikkelen, zorg dan dat sneller dan nu het geval is contact wordt gelegd tussen schuldenaar en hulpverlener. Dat kan door de drempel voor schuldhulpverlening te verlagen en door meer werk te maken van vroegsignalering;

- mochten mensen hun schulden aan de overheid niet meer afbetalen, zet de bijzondere bevoegdheden van de overheid dan zoveel mogelijk pas in *nadat* is vastgesteld dat de betreffende schuldenaren ook beschikken over voldoende afloscapaciteit. Anders kan het gevolg zijn dat schuldenaren onder het bestaansminimum uitkomen, en daardoor welhaast gedwongen zijn om nieuwe schulden te maken.

TEN GELEIDE

De afgelopen jaren zijn steeds meer Nederlanders in problematische schulden gekomen. Op het eerste gezicht wekt dat enige verbazing. Ons land kent vele inkomensregelingen voor mensen die het niet breed hebben, en voor wie in de schulden zit, zijn er diverse vormen van hulp, ondersteuning en bescherming. Iedereen behoudt altijd recht op het financiële minimum dat nodig is om te leven, wat er ook gebeurt. Bovendien, voor mensen die hun schulden echt niet meer kunnen afbetalen, bestaat de mogelijkheid van schuldsanering. Wie een sanerings-traject met succes doorloopt, kan daarna met een schone lei opnieuw beginnen. Kortom, in Nederland lijken de zaken goed geregeld. Niemand hoeft door het ijs te zakken.

En toch gebeurt dat maar al te vaak. Anno 2016 hebben meer dan een half miljoen huishoudens zoveel schulden dat zij die redelijkerwijs niet meer kunnen aflossen, en geregeld houden schuldenaren minder dan het financiële bestaansminimum over. Hoe is dat mogelijk? Waarom werkt het systeem voor deze mensen niet? In deze Verkenning wordt de schuldenproblematiek bekeken vanuit een gedragswetenschappelijk perspectief. Op de komende pagina's zal blijken dat wanneer men deze bril opzet, duidelijker wordt waarom papier en praktijk soms zover uiteenlopen.

Deze Verkenning is opgesteld door dr. Will Tiemeijer, senior onderzoeker bij de WRR, en maakt onderdeel uit van het project Maatschappelijke Scheidslijnen, waaraan ook prof.dr. Mark Bovens, drs. Anne-Greet Keizer en Vivian van Wingerden deelnemen. Vele mensen hebben een bijdrage geleverd aan deze Verkenning. In bijlage I worden zij genoemd. Ik ben hen allen zeer erkentelijk voor hun medewerking. Twee mensen in het bijzonder wil ik danken voor hun hulp bij hoofdstuk 4, te weten prof.dr. Jaap Denissen en prof.dr. Denise de Ridder.

Prof. dr. J. A. Knottnerus
Voorzitter WRR

1 INLEIDING

Politiek en samenleving maken zich steeds meer zorgen over mensen met problematische schulden. Daar zijn goede redenen voor. Het aantal huishoudens met problematische schulden ligt inmiddels ruim boven de half miljoen, en het komt geregeld voor dat mensen als gevolg van hun schulden onder het bestaansminimum uitkomen. Problematische schulden zijn niet alleen voor de mensen zelf een bron van ellende, zij leiden ook tot hoge maatschappelijke kosten in de vorm van verloren afschrijvingen, hulpverlening, verzuim- en ziektekosten, verloren arbeidsuren, uitkeringen en huisuitzettingen.¹

Waarom ontstaan problematische schulden? In deze Verkenning zullen we betogen dat het probleem deels wordt veroorzaakt doordat de overheid te hoge verwachtingen heeft van de financiële zelfredzaamheid van mensen. Samenleving en regelgeving hebben zich zo ontwikkeld dat financiële zelfredzaamheid voor nogal wat burgers een hele opgave is geworden. Er bestaat een afstand tussen wat op dit gebied van hen wordt verwacht en wat zij feitelijk aankunnen. Wanneer er flinke betalingsproblemen ontstaan, treedt bovendien een soort schaarbeweging op waardoor die afstand nog groter wordt. Aan de ene kant wordt de opgave tot zelfredzaamheid nog moeilijker, want bij groei van het aantal betaal-achterstanden neemt de complexiteit van de situatie exponentieel toe. Er ontstaat een ware *run* van schuldeisers op de schuldenaar, waarbij elke schuldeiser voor zich probeert zoveel mogelijk geld terug te halen, daarbij soms ontoelaatbare druk uitoefent, en niet zelden de incasso-activiteiten van de ander doorkruist. Aan de andere kant kan, als gevolg van deze situatie, het vermogen tot rationeel en gecontroleerd handelen worden aangetast. Door de onvoorspelbaarheid en stress van de situatie kost het schuldenaren steeds meer moeite om nog weloverwogen keuzes te maken. Niet zelden zijn financieel paniekvoetbal, contraproductieve beslissingen of algehele passiviteit het resultaat. Dus juist wanneer het voor schuldenaren het hardste nodig is hun hoofd erbij te houden, lukt hen dat steeds minder. Daardoor escaleert de zaak alleen maar verder.

De oplossing voor het probleem ligt deels in een beter ontwerp van regels en instituties – een ontwerp dat minder is gebaseerd op hoe mensen zich *zouden moeten* gedragen en meer op hoe zij zich *feitelijk* gedragen. De impliciete veronderstelling achter de huidige regels lijkt te zijn dat iedereen altijd netjes zijn post bijhoudt en begrijpt, reageert op aanmaningen, tijdig verzoekt om eventuele betaalregelingen en, mocht er toch iets mis gaan, de juiste wegen weet te bewandelen om de fouten te herstellen. De praktijk is echter dat lang niet iedereen dat kan en doet. In sommige gevallen komt dat doordat mensen hun best niet doen en weigeren hun verantwoordelijkheid te nemen. Maar in andere gevallen komt het doordat de zaken, mede door het overheidsbeleid zelf, gewoon te ingewikkeld zijn geworden.

Ook mensen die goedwillend zijn en verantwoordelijkheid tonen, kunnen lelijk in financiële problemen raken als ze even niet opletten, niet alle regelingen kennen en doorgronden, een fout maken of tijdelijk zwichten voor de groeiende druk. Een slim ontwerp van regels en instituties houdt rekening met dit ‘menselijk tekort’. Een slim systeem ontslaat mensen niet van hun eigen verantwoordelijkheid en neemt ook niet het stuur van hen over, maar zorgt wel voor voldoende kreukelzones en vangrails, zodat niet elke fout meteen noodlottig afloopt.

Gedragwetenschappelijk perspectief

In deze publicatie zullen we dit uitwerken. Zoals de ondertitel al aangeeft, kijken we daarbij vanuit een gedragwetenschappelijk perspectief. Centraal staan de *mentale* kenmerken van individuele mensen. Daarbij leggen we vooral de nadruk op *non-cognitieve* vermogens. Dat is niet omdat cognitieve vermogens niet van belang zouden zijn. Voldoende kunnen lezen, schrijven en rekenen zijn essentieel voor financiële zelfredzaamheid. Tot op heden bestaat echter minder aandacht voor het belang van *non-cognitieve* factoren. Het gaat dan om zaken als persoonlijkheid, zelfvertrouwen en de effecten van stress. In deze publicatie zullen we uitgebreid ingaan op de wetenschappelijke kennis hierover. Het zal blijken dat deze kennis relevant is voor zowel de vraag in hoeverre schulden ‘eigen schuld’ zijn als voor de vraag wat te doen aan problematische schulden. In het kort luidt de *vraagstelling* dus als volgt:

- Welke rol spelen niet-cognitieve mentale kenmerken en vermogens bij het ontstaan, verergeren en oplossen van problematische schulden?
- Wat zijn dus geschikte beleidsrichtingen om problematische schulden tegen te gaan?

Overigens willen we met deze focus op de mentale vermogens zeker niet suggereren dat schulden enkel en alleen het gevolg zijn van individuele kenmerken en keuzes. Omstandigheden kunnen een grote rol spelen. Ten eerste financieel-economische factoren. Zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken, komen problematische schulden weliswaar voor in alle lagen van de bevolking, maar betreft het toch relatief vaak huishoudens met weinig inkomen. Die hebben nu eenmaal minder reserves. Ook blijkt er een duidelijke samenhang met de crisis van 2008, die voor nogal wat mensen tot een flinke inkomensterugval leidde. Ten tweede kunnen sociaal-culturele factoren een rol spelen. In de hedendaagse samenleving bestaat een zekere druk tot aanschaf van goederen die status verlenen of anderszins wenselijk zijn voor sociale acceptatie. Niet iedereen kan die zomaar uit eigen zak betalen. Sommige zaken, zoals een eigen huis of een opleiding, zijn ook nauwelijks te bemachtigen zonder te lenen. Kortom, het zou onterecht zijn om financiële narigheid bij voorbaat volledig te wijten aan individuele kenmerken en vermogens.

Dat gezegd hebbende, zullen we in deze Verkenning wel de focus leggen bij deze individuele factoren. Ook bij vergelijkbare sociale en economische omstandigheden blijkt namelijk dat de één wel in financiële problemen komt en de ander niet. De vraag is wat hierin de rol is van individuele mentale kenmerken en vermogens.

Problematische schulden

We spreken steeds van ‘problematische schulden’ en niet enkel van ‘schulden’. Daarvoor is een duidelijke reden. Schulden zijn namelijk niet per definitie slecht of verkeerd. Veel mensen staan in de eerste helft van hun leven voor een aantal grote uitgaven – een studie, een auto of een huis - die ze best kunnen betalen als ze daarvoor hun latere inkomen zouden kunnen aanwenden. Lenen is dan een logische strategie. Ook is er geen principieel bezwaar tegen leningen voor zaken die misschien niet strikt noodzakelijk zijn maar wel bijdragen aan de kwaliteit van leven, zeg bepaalde hobby’s of mooie spullen. Zolang men maar zijn betalingsverplichtingen nakomt, is er niets aan de hand. Het gaat dus niet om het voorkomen van schulden als zodanig, het gaat om het voorkomen van *problematische* schulden. In de literatuur wordt dat begrip vaak geoperationaliseerd als een zodanige achterstand in betalingsverplichtingen dat iemand, uitgaande van zijn of haar afloscapaciteit, deze redelijkerwijs niet binnen drie jaar kan inlopen.²

De vraag is natuurlijk waar ‘gewone’ schulden overgaan in ‘problematische’ schulden. De grens tussen beide valt niet scherp te trekken. Eén van de verraderlijke aspecten van schulden is nu juist dat als iemand even minder alert is of wordt geconfronteerd met een onverwachte tegenvaller in het leven, een hanteerbare schuldenlast zomaar opeens kan uitgroeien tot een levensgroot financieel probleem. Waar die grens ligt, verschilt bovendien van persoon tot persoon. De één is beter in staat om zijn financiën in de hand te houden dan de ander, en kan dus een grotere schuldenlast dragen dan de ander.

Opbouw van deze Verkenning

Kort samengevat is het verhaal van deze Verkenning als volgt. In *hoofdstuk 2* geven we allereerst de relevante feiten en cijfers. Die laten zien dat de afgelopen jaren het aantal mensen met (risico op) problematische schulden gestaag is toegenomen. Hoewel de lagere sociaaleconomische klassen nog steeds sterk zijn vertegenwoordigd in de statistieken, komt het probleem inmiddels in alle lagen van de bevolking voor. Financiële problemen zijn dus niet alleen maar het resultaat van weinig cognitieve vermogens of een laag inkomen.

In de volgende twee hoofdstukken schetsen we beide poten van de eerder genoemde ‘schaar’, de afstand tussen enerzijds de feitelijke financiële opgaven waarmee mensen worden geconfronteerd en anderzijds de mentale kenmerken, vermogens en mechanismen die hier van belang zijn. In *hoofdstuk 3* zal duidelijk

worden dat het dagelijkse financiële huishouden niet voor iedereen zo eenvoudig is. Bovendien kan bij betalingsachterstanden een complexe situatie ontstaan die een groot beroep doet op de mentale vermogens van mensen. Niet alleen moet men in staat zijn alle relevante informatie te begrijpen en verwerken, ook wordt een flink beroep gedaan op alertheid, zelfcontrole en stressbestendigheid. In *hoofdstuk 4* zal blijken dat non-cognitieve kenmerken een belangrijke rol spelen bij de vraag in hoeverre iemand de financiële opgaven des levens aankan. Van belang is ondermeer in hoeverre iemand een vermijdend karakter heeft, in hoeverre iemand in staat is tot zelfcontrole, en in hoeverre iemand gelooft in eigen kunnen. Voorts blijkt dat het vermogen tot rationeel en gecontroleerd handelen afneemt onder invloed van overbelasting en stress.

Voordat hieruit conclusies worden getrokken, komen in *hoofdstuk 5* twee vormen van preventie van problematische schulden aan de orde, namelijk financiële educatie en vroegsignalering. Over de effecten van financiële educatie blijkt nog weinig bekend. De resultaten die wel beschikbaar zijn, geven echter geen reden om veel heil te verwachten van hulp die is gebaseerd op alleen informatie-overdracht. Ook over de effecten van vroegsignalering – het actief benaderen van schuldenaren die zich (nog) niet uit eigen beweging bij de schuldhulpverlening melden – is nog weinig bekend. Op voorhand zijn er echter goede argumenten om hiervan positieve resultaten te verwachten.

Tenslotte wordt in *hoofdstuk 6* de balans opgemaakt. De eerste conclusie luidt dat iedereen zelf verantwoordelijk is voor zijn financiën, maar er wel goede redenen kunnen zijn waarom mensen daartoe soms (tijdelijk) minder goed in staat zijn. Een hard oordeel over mensen bij wie het mis gaat is dus niet altijd terecht. De tweede conclusie is dat bij het ontwerp van beleid en instituties er mee rekening moet worden gehouden dat mensen niet altijd zo alert en gedisciplineerd zijn als beleidsmakers nogal eens lijken te veronderstellen, en niet altijd uit eigen beweging onmiddellijk in actie komen zodra er iets mis gaat. Daartoe schetsen we drie beleidsrichtingen:

- probeer allereerst te voorkomen dat mensen nodeloos in financiële problemen komen, vooral door keuzes zo in te richten dat mensen relatief makkelijk zullen uitkomen bij de optie die voor hun financiële situatie waarschijnlijk het beste is;
- als mensen toch in problematische schulden (dreigen te) komen, zorg dan ervoor dat sneller dan nu het geval is contact wordt gelegd tussen schuldenaar en hulpverlener;
- mochten mensen hun schulden aan de overheid niet meer afbetalen, zet de bijzondere bevoegdheden van de overheid dan zoveel mogelijk pas in *nadat* is vastgesteld dat de betreffende schuldenaren ook beschikken over voldoende afloscapaciteit.

Verantwoording

De inhoud van deze publicatie is gebaseerd op een variëteit aan bronnen:

- een twintigtal deskundigen zijn geraadpleegd, zoals budgetcoaches, schuldhulpverleners en gespecialiseerde onderzoekers. Hun namen worden genoemd in bijlage I. Ook is er gesproken met enkele schuldenaren. Omwille van de privacy worden hun namen echter niet in de bijlage genoemd;
- de relevante (wetenschappelijke) literatuur is bestudeerd. Inmiddels is er een behoorlijke stapel Nederlandse onderzoeken en rapporten beschikbaar;
- de WRR heeft eigen kwantitatief onderzoek gedaan naar het verband tussen niet-cognitieve mentale kenmerken en financiële problematiek. De belangrijkste resultaten daarvan worden gepresenteerd in hoofdstuk 4;
- de WRR heeft ten behoeve van deze Verkenning een literatuurstudie laten verrichten naar de effecten van financiële educatie. Deze studie werd verricht door Nadja Jungmann en Tamara Madern, en is te vinden op de WRR-website.